

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

УДК 297 Дин Ислам

DOI 10.33514/ ВК-1694-7711-2021-1 (2)-93-99

**Таалайбекова Г.**

Кыргыз-Түрк “Манас” университети, Ислам таануу бөлүмү, магистрант

**Таалайбекова Г.**

Магистрантка, Кыргызско-Турецкий университет Манас, отделение Исламоведения

**G. Taalaybekova**

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırgız-Türk Manas Üniversitesi, İslami İlimler Bölümü

**G. Taalaibekova**

Graduate Student, Kyrgyz-Turkish Manas university, Department of Islamic Sciences

**КУРАН ЖАНА СУННӨТТӨ РУХАНИЙ ИЛДЕТ ТҮШҮНҮГҮ  
ДУХОВНЫЕ НЕДУГИ В СВЕТЕ КОРАНА И СУННЫ  
KUR’AN VE SÜNNETTE RUHİ HASTALIK  
SPIRITUAL ILLNESS IN THE QUR’AN AND SUNNAH**

**Аннотация:** Акыркы учурда “Түшүнүктөрдүн аналитикалык тафсири” Куранды туура түшүнүүдө жана анын маанилүүлүгүн туура аңдоодо эң натыйжалуу методдордун бири катары эсептелүүдө. Бул тафсир усулу аркылуу сөздүн тарыхый өнүгүүсүнө көз чаптыруу менен биргеликте сөздүн негизги маанисин жана анын тарыхый процессте кандай өзгөрүүлөргө учурагандыгын көрө алабыз. Бул макалада мараз (оору) түшүнүгүнүн тамырын жана салыштырмалуу маанисин аныктап алгандан кийин Куран жана хадистердеги ээлеген орду ачыкталды.

**Аннотация:** В последнее время «Аналитическая интерпретация коранических слов» считается одним из самых верных путей для правильного понимания Корана. С помощью данного метода толкования определяется корневая часть слова, относительные значения, которые оно приобрело с течением времени, а также его хронологическая эволюция. В данной статье мы обозначили корень и относительные значения понятия мараз (недуг), после чего рассмотрели их определения согласно Корану и хадисам и попытались выявить область значений, которым оно обладает.

**Özet:** “Kavram tefsiri” son dönemde, Kur’an’ı doğru bir şekilde anlamının ve anlamlandırmanın en sıhhatli yollarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu tefsir yöntemi aracılığıyla kelimenin tarihsel gelişimi takip edilmekte esas (kök) anlamı ile kelimenin tarihi süreç içinde kazandığı izafi anlamlar belirlenmektedir. Bu makalede, maraz (hastalık) kavramının kök ve izafi anlamlarının belirlenmesinden sonra Kur’an’daki ve hadislerdeki tanımı ve sahip olduğu anlam sahası ortaya konulmaya çalışılmıştır.

**Abstract:** “Concept of tafsir” has been accepted as one of the most reliable ways of understanding and interpreting the Qur’an correctly. Through this tafsir method, the historical development of the word was followed and the “root” or original meaning and the relative meanings of the word in the historical process were determined. In this article, after defining the root and relative meanings of the concept of morbid “illness”, an attempt was made to reveal its definition in the Qur’an and hadiths, as well as its semantic field.

**Негизги сөздөр:** Куран, Хадис, Мараз, Тафсир, Илдет, чечмелөө, метод, аныктама, хронология, эволюция, мааниси, аныктоо

**Ключевые слова:** Коран, Хадис, Мараз, Тафсир, Болезнь, толкование, метод, определение, хронология, эволюция, значение, выявление

**Anahtar kelimeler:** Kur'an, Hadis, Maraz, Tefsir, Hastalık, yorumlama, yöntem, tanım, zaman çizelgesi, evrim, anlam, tanımlama

**Keywords:** Qur'an, Hadith, al-Maraz, Tafsir, İllness, interpretation, method, definition, chronology, evolution, meaning, identification

## 1. Maraz kavramının lügat anlamı

Maraz ve türevleri ilk dönem Arapça lügatlerde farklı formlarda ve değişik anlamlarda karşımıza çıkmaktadır. M-r-z kökü ve müştaklarının anlamlarını birkaç grupta değerlendirebiliriz.

1.1. Hastalık. M-r-z (م-ر-ض) kökünün sülasî mücerred 4. baktan fiil formu meriza-yemrazu (مَرَضٌ – يَمْرُضُ<sup>1</sup>) mastarı ise maraz (مَرَضٌ) şeklindedir. Anlamı ise “insanın sıhhat sınırlarının dışına çıkmasına sebep olan her şey” demektir. Maraz sözcüğü sıhhat (صِحَّةٌ) “sıhhatli ve sağlıklı olmak” ile zıt anlamlı<sup>2</sup> ve hem insan hem de deve için kullanılan “hastalık, hasta olmak” anlamındaki sukum (سُقْمٌ) ile anlamdaştır.<sup>3</sup> Maraz mastarı cins isimdir.<sup>4</sup> Ebû İshak (311/923) der ki: Bedende ve dinde sıhhatli olmak ifadesi kullanılabilirdi gibi maraz lafzı da hem bedende hem de dinde hastalıklı olmayı belirtmek amacıyla kullanılabilir.<sup>5</sup>

1.2. Nifak, Şek ve Zayıf İnanç. M-r-z (م-ر-ض) kökünden müştak olan ve az önce geçen maraz (مَرَضٌ) ve marz (مَرَضٌ) sözcüklerinin her ikisi de yer aldıkları siyak-sibak çerçevesinde “şek, şüphe” (شَكٌّ), “nifak” (نِفَاقٌ) ve “inanç zayıflığı” (ضَعْفُ الْيَقِينِ) anlamlarına da gelmektedir.

1.3. Zayıflık, Eksiklik, Noksanlık. İbnu'l-A'râbî (231/846) maraz lafzının aslına ilişkin olarak şu izahı yapmaktadır: el-Maraz (المَرَضُ) sözcüğünün aslı, “eksiklik, noksan, kusur” gibi anlamlara gelen en-nuksân (النُّقْصَانُ)'dır.

1.4. Karanlık, Zulmet, Kargaşa ve Fitne. İbnu'l-A'râbî (231/846)'den rivayet edildiğine göre maraz (مَرَضٌ) lafzı “karanlık, zulmet” (ظُلْمَةٌ) anlamını da ihtiva etmektedir.

1.5. Gevşeklik, Sönüklük. el-Maraz mastarı el-futûr (الْفُتُورُ) “gevşeklik, sönüklük” gibi manalarda da kullanılmaktadır.<sup>5</sup> Bu bağlamda İbn Arafe şöyle demektedir: (المَرَضُ فِي الْقَلْبِ) ibaresi, “hakkı kabul konusunda gevşeklik göstermeyi; (المَرَضُ فِي الْأَيْدَانِ) “bedenlerin gevşekliği ve güçsüzlüğü”nü; (المَرَضُ فِي الْعَيْنِ) cümlesi ise “bakışın sönüklüğü”nü ifade etmektedir. (عَيْنٌ مَرِيضَةٌ) ibaresiyle “kendisinde gevşeklik olan göz” anlamı kastedilmektedir.<sup>6</sup>

1.6. Görüşünde Doğruya Yaklaşmak, Sükunet. İf'âl vezninden emraza (أَمْرَضَ) fiili bağlamına göre “görüşünde tamamen isabet etmese de doğruya yaklaşmak” manasını da ihtiva etmektedir

<sup>1</sup> Mecdü'd-Dîn Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî eş-Şîrâzî. (1978). el-Kâmûsu'l-Muhîd. el Hey'etü'l-Mısriyye el-Âmme li'l-Kütüb, Mısır, c.II, s.341.

<sup>2</sup> Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr. (1999). Lisânü'l Arab, thk. Emîn Muhammed Abdulvehhâb ve Muhammed es-Sâdık el-'Ubeydî, 3. bs. Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, c.XIII, s.79-80; Seyyid Muhammed Murtaşâ el-Huseynî ez-Zebîdî. (1980). Tâcu'l Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs. thk. Abdul'alîm et-Tahâvî. Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt, Kuveyt, c.XIX, s.53.

<sup>3</sup> İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, c.XIII, s.79-80

<sup>4</sup> İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, c.XIII, s.80; Zebîdî, Tâcu'l-Arûs, c.XIX, s.54.

<sup>5</sup> İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, c.XIII, s.80

<sup>6</sup> İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, c.XIII, s.80; Zebîdî, Tâcu'l-Arûs, c.XIX, s.55.

## 2. Maraz Kavramının Kur'ân'daki Genel Görünümü

M-r-z (م - ر - ض) kökü ve müştakları Kur'ân-ı Kerîm'de 23 âyette toplam 24 defa zikredilmektedir.<sup>7</sup> Sülûsî mücerred 4. baktan mazî etken halde (مَرَضٌ) 1 defa,<sup>8</sup> aynı fiilin mastarı olarak (مَرَضًا - مَرَضٌ) 13 kez;<sup>9</sup> ism-i fâil formunda müfred haliyle (الْمَرِيضُ - مَرِيضًا) 5 yerde<sup>10</sup> ve cemî formunda (الْمَرَضَى - مَرَضَى) 5 defa<sup>11</sup> yer almaktadır. M-r-z kökü ve türevlerinin Kur'ân'da farklı formlarda ve muhtelif bağlamlarda kazandığı manaları dört grupta ele alabiliriz.

2.1. Şek, Şüphe, Nifak, Riyâ, Küfür. M-r-z kökü ve türevleri bazı ayetlerde “şek, şüphe” (الشُّكُّ), “nifak” (نِفَاقٌ) “riyâ” (الرِّيَاءُ) ve “küfür, inkâr” (كُفْرٌ) gibi anlamlara gelmektedir. Bu bağlamda şu âyetleri örnek verebiliriz:

1. “Kalplerinde maraz vardır. Allah da onların marazını arttırmıştır. Yalan söylemelerine karşılık onlara elem verici bir azap vardır.”<sup>12</sup>

Âyetin öncesinde Allah'a ve âhîret gününe kalpten inanmamalarına rağmen zahiren inandıklarını söyleyen, nihayetinde sadece kendilerini aldatabilecekleri halde Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışan bazı insanlardan bahsedilmektedir. Bu âyette ise o insanların kalplerinde maraz olduğu ve yalan söyledikleri için azaba maruz kalacakları bildirilmektedir. Müfessirler âyetteki marazın ne anlama geldiği ve “kalplerinde maraz olanlar”dan maksadın ne olduğu konusunda farklı izahlar yapmaktadırlar. Süddî (127/745)'nin İbn Abbâs (68/687)'tan rivayet ettiğine göre (فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ) âyetindeki maraz “şek, şüphe” (الشُّكُّ - رِيْبَةٌ) anlamındadır.<sup>13</sup>

2. “Kalplerinde maraz olanların ise pisliklerine pislik katmıştır; onlar kâfir olarak ölmüşlerdir.”<sup>14</sup>

Bundan önceki âyette Allah katından bir sûre indirildiğinde mü'minlerin imanlarının arttığı kalplerinde maraz olanların ise “bu hanginizin imanını artırdı?” dedikleri, indirilen sûrenin onların pisliklerine pislik kattığı ve kâfir olarak öldüklerinden bahsedilmektedir. Müfessirler bu âyette yer alan marazın “şek” (الشُّكُّ) ve “nifak” (anlamında olduğunu belirtmektedirler. Buna göre<sup>15</sup> (نِفَاقٌ) âyetin manası “(İnen sûre) onların şek ve şüphelerine şek ve şüphe katmıştır” olmaktadır.

2.2. Fücûr (Sapıklık, Aşırı Günahkârlık), Zina Arzusu, Şehvet. M-r-z (م - ر - ض) kökünden bir mastar olan maraz Kur'ân'da yer aldığı bağlama göre “fücûr, sapıklık, aşırı günahkârlık” (فُجُورٌ), “zina arzusu” (شَهْوَةُ الزَّيْنَا) ve “şehvet” (شَهْوَةٌ) gibi manalarda da kullanılmaktadır. Kelimenin bu anlamlarına şu âyetleri misal olarak sunabiliriz:

1. “Ey peygamberin hanımları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takva ile korunacaksınız, konuşurken kırıtmayın da kalbinde bir maraz bulunan kimse tamaha düşmesin. Güzel ve dosdoğru söz söyleyin.”<sup>16</sup>

<sup>7</sup> Muhammed Fuâd Abdu'l-Bâkî, (1990). el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzî'l-Kur'âni'l-Kerîm, Çağrı Yayınları, İstanbul, s. 664.

<sup>8</sup> Kur'an, 26. Şu'arâ Suresi, Ayet 90.

<sup>9</sup> Kur'an, 2. Bakara Suresi, Ayet 10 (iki kez); Kur'an, 5. Mâide Suresi, Ayet 52; Kur'an, 8. Enfâl Suresi, Ayet 49; Kur'an, 9. Tevbe Suresi, Ayet 125; Kur'an, 22. Hac Suresi, Ayet 53; Kur'an, 24. Nûr Suresi, Ayet 50; Kur'an, 33. Ahzâb Suresi, Ayet 12, 32, 60; Kur'an, 47. Muhammed Suresi, Ayet 20, 29; Kur'an, 74. Müddessir Suresi, Ayet 31.

<sup>10</sup> Kur'an, 24. Nûr Suresi, Ayet 61; Kur'an, 48. Fetih Suresi, Ayet 17; Kur'an, 2. Bakara Suresi, Ayet 184, 185, 196.

<sup>11</sup> Kur'an, 4. Nisâ Suresi, Ayet 43, 102; Kur'an, 5. Mâide Suresi, Ayet 6; Kur'an, 9. Tevbe Suresi, Ayet 91; Kur'an, 73. Müzzemmil Suresi, Ayet 20.

<sup>12</sup> <sup>12</sup> Kur'an, 2. Bakara Suresi, Ayet 10.

<sup>13</sup> Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî. (2001). Câmi'u'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî, 1. bs. Dâru Hicr, Kâhire, c.I, s.288.

<sup>14</sup> Kur'an, 9. Tevbe Suresi, Ayet 125.

<sup>15</sup> Taberî, Câmi'u'l-Beyân, c.XII, s.90.

<sup>16</sup> Kur'an, 33. Ahzâb Suresi, Ayet 32.

Allah Teâlâ, Ahzâb sûresi 30 ve 31. âyetlerde peygamber hanımlarının cezasının, başka mü'min hanımların cezasının iki katı, mükâfatlarının da, diğer kadınların ücretlerinin iki katı olacağını beyan buyurunca, onlar tıpkı cariyeyle nispetle hür kadınlar gibi olmuş olurlar. İşte bu sebeple Cenâb-ı Hak, “Siz diğer kadınlardan biri gibi değilsiniz” buyurmuştur.

Muhtevası bu şekilde olan âyette yer alan maraz sözcüğüne müfessirler tıpkı yukarıdaki âyetlerde olduğu gibi “şek, şüphe” (الشك<sup>17</sup>) ve “nifak” (gibi anlamlar vermekle birlikte “fücûr, sapıklık, نفاق<sup>18</sup>) aşırı günahkârlık” (فجور<sup>19</sup>), “şehvet” (شهوة<sup>20</sup>) “fisk” (22“mâsiyete meyil” فسق<sup>21</sup>), “kuşku, şüphe” ( anlamı da vermektedirler. ريبة<sup>23</sup>)

2.“Andolsun ki, eğer münâfıklar, kalplerinde bir maraz olanlar ve Medine’de dedikodu yapanlar, bu yaptıklarından vazgeçmezlerse, mutlaka seni onlara musallat ederiz. Sonra seninle orada az bir zamandan fazla komşu kalamazlar.”<sup>24</sup>

Bu âyette yüce Allah, gerçek durumunu göstermeyen üç grup insandan bahsetmektedir:

a. Allah’a gizlice eziyet eden münâfık. b. Mü'minlerin hanımlarının peşine takılmak suretiyle, mü'minlere eziyet veren kalbi hasta kimse. c. “Muhammed mağlup oldu. Medine’den sürülecek. O ve ashâbı esir edildi” gibi, asılsız haberler ortaya atmak suretiyle, Allah Rasûlü (s)’ne eziyet eden, yalancı haberciler.

2.3. Yaralı, Yaralanan. M-r-z (م - ر - ض) kökünden merîz ve cemîsi merzâ kelimesinin Kur’ân’da bazen yer aldığı bağlama göre “yaralı, yaralanan” (جريح) anlamını içerdiği de görülmektedir. İlgili sözcüğün bu manada kullanımına şu âyeti örnek verebiliriz:

“Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız veyahut biriniz ayak yolundan gelirse veya kadınlara dokunup da (bu durumlarda) su bulamamışsanız tertemiz bir toprağa teyemmüm edin.”<sup>25</sup> Müfessirler bu âyetteki merzâ nın nasıl bir hasta olduğu konusunda muhtelif izahlar yapmaktadırlar. Bazılarına göre burada zikredilen merzâ “hastalar”dan maksat, bir yeri kırılan veya yaralanan yahut bir yerinde iltihaplı yara çıkan ve suyla yıkandığı takdirde zarar göreceğinden korkan kimselerdir.

2.4. Bütün Hastalıklar, Cins Olarak Hastalık. Kur’ân’da merîz ve cemîsi merzâ sözcüğünün yukarıda belirttiğimiz “yaralı, yaralanan” (جريح) anlamından daha farklı olarak “cins olarak hastalık, herhangi bir hastalık, bütün hastalıklar” (جميع الأمراض) gibi anlam içeriğine de sahip olduğu görülmektedir. Söz konusu kelimenin bu anlamlarda kullanımına şu âyetleri misal verebiliriz:

1. “Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı). Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder.”<sup>26</sup>

Müfessirler oruç tutmamayı mubah kılan maraz “hastalık” konusunda ihtilaf etmişlerdir. Zâhir ehli mutlak anlamda maraz adı verilen her şeyin oruç tutmamayı mubah kılacağı görüşündedir. Müfessirlerin izahlarından öyle anlaşılıyor ki Ramazan’da oruç tutmamayı gerektirecek hastalık, bütün hastalıkları içine almaktadır. Yani “cins olarak hastalık, herhangi bir hastalık, bütün hastalıklar” (جميع الأمراض)’ı ihtiva eden hastalıktır.

<sup>17</sup> Nehhâs, Me’âni’l-Kur’âni’l-Kerîm, c.V, s.345; Şevkânî, Fethu’l-Kadîr, c.IV, s.332.

<sup>18</sup> Bagavî, Me’âlimu’t-Tenzîl, c.VI, s.348; Hâzin, Lübâbu’t-Te’vîl, c.V, s.258.

<sup>19</sup> Semerkandî, Bahru’l-Ulûm, c.III, s.49; Mukâtil b. Süleymân, Tefsîr, c.III, s.45; Ferrâ, Me’âni’l-Kur’ân, c.II, s.342; Zemahşerî, el-Keşşâf, c.V, s.66.

<sup>20</sup> Bagavî, Me’âlimu’t-Tenzîl, c.VI, s.348; Hâzin, Lübâbu’t-Te’vîl, c.V, s.258.

<sup>21</sup> Râzî, Mefâtihu’l-Ġayb, c.XXV, s.209.

<sup>22</sup> Semerkandî, Bahru’l-Ulûm, c.III, s.49.

<sup>23</sup> Zemahşerî, el-Keşşâf, c.V, s.66; Nesefî, Medâriku’t-Tenzîl, c.III, s.29.

<sup>24</sup> Kur’an, 33. Ahzâb Suresi, Ayet 60.

<sup>25</sup> Kur’an, 4. Nisâ Suresi, Ayet 43.

<sup>26</sup> Kur’an, 2. Bakara Suresi, Ayet 184.

2. “Zayıflara, hastalara ve harcayacak şeyleri bulunmayanlara, Allah’a ve Rasûlü’ne karşı samimi oldukları sürece bir sorumluluk yoktur.”<sup>27</sup>

Âyetteki zu’afâ (الضعفاء) ile kastedilenler kör<sup>28</sup>, topal<sup>29</sup>, ihtiyar<sup>30</sup>, kronik hasta<sup>31</sup>, çocuk<sup>32</sup> vb. savaşa katılmalarına engel olan kalıcı zaaflardır. Merzâ ile şer’an ve lügavî bakımdan hastalık kapsamına giren her türlü arızalara sahip olanlar kastedilmektedir.<sup>33</sup>

### 3. Hadislerde Genel Olarak Maraz Kavramı

Maraz (مرض أمراض): Bu ismin geçtiği rivayetlere şunlar örnek verilebilir; “Hastalarınızı (مرضى) sadaka ile tedavi edin, mallarınızı zekatla koruyun, o, çeşitli rahatsızlıkları ve hastalıkları (أعراض و أمراض) sizden uzaklaştırır”.<sup>34</sup>

“Hastalarınızı (مرضى) yemek konusunda zorlamayın. Allah onları yedirip içirir”.<sup>35</sup> “Hastaya (مريض) istediğini yedirene Allah da cennet meyvesinden yedirir”.<sup>36</sup>

Hz. Aişe’den; “Hastalandığımda (في مرضه) Resulüllah’ın ağzına ilaç damlatmıştık (الدود)”.<sup>37</sup>

Da’ (الداء): Hastalık anlamına gelen genel kavramlardan birisi de “ed-Dau”dur. “Siz tedavi olunuz. Ölüm ve ihtiyarlık (الهرم و السام) hariç Allah şifasını (الشفاء) indirmedeği hiçbir hastalığı (الداء) indirmemiştir”.<sup>38</sup> Üsâme b. Şureyk anlatıyor: Bedeviler gelip Hz. Peygamber’e: Ya Resulellah! Hasta olunca tedavi olalım mı” diye sordular. O da: “Tedavi olun. Allah koyduğu ne kadar hastalık (dau) varsa onların devasını da koymuştur (yaratmış, indirmiştir). Bir hastalık hariç o da ihtiyarlıktır (الهرم)...”.<sup>39</sup>

Ukubet (عقوبة): Hz. Peygamber aleyhisselam evdekilerin hepsinin ağzına ilaç damlatılmasını (ledud yapılmasını) ceza (عقوبة) olarak emretti.<sup>40</sup>

Sekam (سقم): Sekam kelimesi Resulüllah’ın hastalıklar ve hastalar için yaptığı birçok duada geçmektedir. Bunlardan en kısa ve en yaygın olanı ise şu hadistir: أَذْهَبِ الْبَاسَ رَبِّ النَّاسِ و اشْفِ أَنْتَ الشَّافِي / لا شفاء الا شفاؤك شفاء لا يغادر سقما Kötülüğü yok et Ey İnsanların Rabbi! Senden şifa dileriz. Öyle şifa ver ki, geride hastalık (yan etki) bırakmasın!”<sup>41</sup>

<sup>27</sup> Kur’an, 9. Tevbe Suresi, Ayet 90-91.

<sup>28</sup> İbn Kesîr, Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm, c.VII, s.264.

<sup>29</sup> İbn Kesîr, a.g.e., c.VII, 264; Kâsımî, Mehâsinu’t-Te’vîl, c.VIII, s.3231.

<sup>30</sup> İbnü’l-Cevzî, Zâdu’l-Mesîr, s.600; Zemahşerî, el-Keşşâf, c.III, s.81; Bagavî, Me’âlimu’t-Tenzîl, c.IV, s.84; Semerkandî, Bahru’l-Ulûm, c.II, s.68; Ebû Hayyân, el-Bahru’l-Muhîd, c.V, s.87; İsmâîl Hakkî b. Mustafâ Bursevî, Tefsîru Rûhi’l Beyân, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, c.III, s.367.

<sup>31</sup> Zemahşerî, el-Keşşâf, c.III, s.81.

<sup>32</sup> Bagavî, Me’âlimu’t-Tenzîl, c.IV, s.84.

<sup>33</sup> İbn Kesîr, Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm, c.VII, s.264.

<sup>34</sup> Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Süyuti, el-Cami’u’s-sağîr fi ehâdisi’l-beşîri’n-nezir, I-II, Daru’l-Fikr, Beyrut, c.II, s.14.

<sup>35</sup> Ali b. Ebi Bekr el-Heysemi. (1987). Mecme’u’z-zevaid ve menbe’u’l-fevaid, Beyrut, c.V, s.85.

<sup>36</sup> Heysemi, a.g.e., c.V, s.97.

<sup>37</sup> Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâ’il el-Buhârî. (1991). el-Cami’u’-sahih, I-VIII, Daru’l-Fikr, Beyrut, “Tıb” s.21, nr. 5712, Meğazi, s.84, nr. 4458.

<sup>38</sup> Süleyman b. Eş’as es-Sicistani. (1988). Sünen, I-IV, Kahire, “Tıb”, s.1, nr. 3855; Ebu Hatim İbn Hibban el-Büstî. (1996). Sahih, Ali b. Belban tertibi, I-IX, Beyrut, nr. 6032. Aynı hadisin diğer tarikleri, Ebu Davud, “Tıb”, 1, nr. 3874; Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdullah en-Nisaburi. (1998). Müstedrek ale’s-Sahihayn, I-V+fihrist, Beyrut, “Tıb”, nr. 7501-7504; Heysemi, Mecme’u’z-zevaid, s.5/84-85.

<sup>39</sup> Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizi, Sünen, I-V, Beyrut: Daru’l-Fikr ts., I-V, Beyrut: Daru’l-Fikr, ts., “Tıb”, s.2, nr. 2038.

<sup>40</sup> Ebû’s-Se’âdât Mübârek b. Muhammed İbnü’l-Esir. (1971). Câmi’u’l-usûl fi ehâdisi’r-Resûl, I-XII, Mektebetü Hulvân, c.VII, nr. 5632, ta’lik olarak. Mu’ayyib ise hasta, dertli anlamına gelmektedir.

<sup>41</sup> Ebû Dâvûd, “Tıb”, s.17, nr. 3883.

Bü's (البؤس): Bu ismin zikredildiği rivayetlerle de karşılaşmaktayız. Yukarıda naklettiğimiz hadislerin birçoğunda geçtiği gibi Hz. Peygamber: “أذهب البأس رب الناس و اشف أنت الشافي لا شفاء الا شفاؤك و اشف أنت الشافي لا شفاء الا شفاؤك”,<sup>42</sup> şeklinde dua etmiştir. Başka bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “Yağ(lanma), bü'sü (fakirliği, sıkıntıyı) giderir (yüzhibu)...”.<sup>43</sup>

Amelü'ş-şeytan (عمل الشيطان): Genel olarak hadislerde bu kelimenin Cahiliyye adetleri arasında şirk içeren uygulamalar için kullanıldığı görülür.

“Çörek otunda, sam hariç her hastalık (dau) için şifa vardır. Sam, mevt (ölüm) demektir. habbetu's-sevda ise şuniz'dir. (الحبة السوداء الشونيز)”.<sup>44</sup>

Heram (الهرم): Heram da Resulüllah'ın dilinden bize nakledilen bir kavramdır. Üsâme b. Şureyk anlatıyor: Bedeviler gelip Hz. Peygamber'e: Ya Resulellah! Hasta olunca tedavi olalom mı” diye sordular. O da: “Tedavi olun. Allah koyduğu ne kadar hastalık (dau) varsa onların devasını da koymuştur (yaratmış, indirmiştir). Bir hastalık hariç o da heramdır (ihtiyarlık)...”.<sup>45</sup>

Bela (البلاء): Resulüllah kurban bayramı günü Akabe vadisinde şeytan taşlamaktaydı. Has'am kabilesinden bir kadın, yanında belası olan (hasta) çocuğu da vardı. Çocuk konuşamıyordu...”,<sup>46</sup> şeklinde nakledilen hadiste olduğu gibi genel hastalık adı olarak 'bela' da geçmektedir.

İştika (şikayetçi olma, hastalanma, hastalığını dile getirme): Ebu Sa'id'den (r.a.) aktararak şöyle diyordu: Resulüllah'ın (s.a.v.) ashabından bazı kimseler Arap aşiretlerinden birine uğramışlardı da onları misafir edip ağırlamışlardı. Derken kabilenin efendisi rahatsızlandı. Onlar da bize gelerek; yanınızda bir ilaç var mı, dediler; Biz de evet dedik. Fakat bizi misafir edip ağırlamadığınız için bir ücret tayin etmedikçe bu işi yapmayız dedik. Buna karşılık bir koyun sürüsü ortaya koydular. İçimizden biri o kimseye Fatiha suresini okumaya başladı, o kimse hemen iyileşti. Resulüllah'a (s.a.v.) gelince durumu kendisine anlattık. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.v.): “Fatiha Sure'sinin (hastalıklara okunabileceği) bir rukye olduğunu nereden bildin?” buyurdu. Bu yaptığımız işten dolayı bizi yasaklamadı ve şöyle buyurdu: “(Ondan) Yiyiniz, bana da hisse ayırınız!”<sup>47</sup>

Musab (Musibete maruz kalmış kişi anlamındadır): Ebu Sa'id el-Hudri'den naklen haber verdi ki: Resulüllah'ın (s.a.v.) ashabından bazı kimseler bir seferde idiler ve Arap mahallelerinden bir yere uğrayarak onlardan kendilerini misafir etmelerini istediler. Fakat onlar misafir etmediler. Ama Bedeviler: İçinizde rukyeci var mı? Çünkü mahallenin ağasını zehirli böcek soktu veya musibet arız oldu (الديع أو مصاب) deyince, içlerinden bir adam: Evet! Cevabını verdi ve hastaya vararak ona Fatiha ile rukye yaptı. Akabinde adam iyileşti. Bu zata bir sürü koyun verdiler. Fakat o koyunları kabul etmek istemedi ve: Bu meseleyi Peygamber'e (s.a.v.) anlatayım da, ondan sonra bakarız, dedi. Muteakiben Peygamber'e (s.a.v.) gelerek bunu anlattılar: P sahabe de: “Ya Resulellah! Vallahi Fatiha'dan başka bir şeyle rukye yapmadım”, dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) gülümseyerek: “Onun rukye olduğunu nereden bildin? Dedi ve ekledi: koyunları alın, bana da sizinle beraber bir hisse ayırın”<sup>48</sup> buyurmuşlar.

<sup>42</sup> Ebû Dâvûd, “Tıb”, s.17, nr. 3883.

<sup>43</sup> Heysemî, Mecme'u'z-zevâid, c.V, s.132.

<sup>44</sup> Müslim, “Selâm”, c.V, s.61, nr. 87. Ebû Hureyre'nin sözü olarak “şûniz, sâm haric her derde devadır (dâu)”, Tirmizî, “Tıb”, s.22, nr. 2070.

<sup>45</sup> Tirmizî, “Tıb”, s.2, nr. 2038; İbn Mâce, “Tıb”, s.1, nr. 3436.

<sup>46</sup> İbn Mâce, “Tıb”, s.40, nr. 3532.

<sup>47</sup> Tirmizî, “Tıb”, s.20, nr. 2064.

<sup>48</sup> Müslim, “Selâm”, c.V, s.48, nr. 62.

Mübtela: (belaya maruz kalmış olmak). “İmran b. Husayn’in bildirdiğine göre Resulullah dağlamayı (الكي) yasakladı. Mübtela olduk (hastalandık) ve key yaptırдық ama ne şifa bulduk (iflah olduk) ne de hastalıktan kurtulduk (necah bulduk)”.<sup>49</sup>

Ahz: Bir hastalıkla birlikte zikredildiği takdirde hastalanmak veya “... hastalığına tutulmak” anlamına gelmektedir. “Bir gün Resulullah’ın böğrü ağrıdı (تأخذه الحاضرة). Herkes üzüldü. Hatta O bayıldı. Biz de zatu’l-cenb hastalığına tutulduğunu zannedip ağzından ilaç (لذود) yaptık...”.<sup>50</sup>

#### Kaynakça

1. Abdu’l-Bâkî, Muhammed Fuâd. (1990). el-Mu’cemu’l-Müfehres li Elfâzı’l-Kur’âni’l-Kerîm. İstanbul, Çağrı Yay.
2. Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. (1992). el-Câmiu’s-Sahîh, 2. bs. İstanbul, Çağrı Yay.
3. İbn Manzûr, Ebu’l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrerem. (1999). Lisânü’l-Arab, thk. Emîn Muhammed Abdulvehhâb ve Muhammed es-Sâdık el-‘Ubeydî, 3. bs. Beyrût- Lübnân: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî.
4. Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. (2006). el-Câmî’ li Ahkâmi’l-Kur’ân, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî, 1. bs. Beyrût-Lübnân: Müessesetü’r-Risâle
5. Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr. (2001). Câmî’u’l-Beyân an Te’vîl-i Âyi’l-Kur’ân, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî, 1. bs. Kâhire: Dâru Hicr.
6. Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevde. (1992). es-Sünen, İstanbul.
7. Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtazâ el-Huseynî. (1980). Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs, thk., Abdul’alîm et-Tahâvî, Kuveyt: Matbaatu Hukûmeti’l-Kuveyt.

#### References:

1. Abdu'l-Bakî, Muhammed Fuad. (1990). al-Mu'jamu'l-Mufahres li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Karîm. Istanbul, Cagri Yay.
2. Bukhari, Abu Abdullah Muhammad b. Ismail. (1992). al-Câmiu's-Sahih, 2nd ed. Istanbul, Cagri Yay.
3. Ibn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Thank you. (1999). Lisânü'l-Arab, thk. Emin Muhammed Abdulvehhâb and Muhammed es-Sadık el-‘Ubeydî, 3rd ed. Beirut- Lebanon: Daru Ihyai't-Turasi'l-Arabi.
4. Kurtubi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Abi Bakr. (2006). al-Câmî'li Ahkâmi'l-Kur'an, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turki, 1st ed. Beirut-Lebanon: Müessesetü'r-Risâle
5. Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerr. (2001). Câmî'u'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turki, 1st ed. Cairo: Daru Hijr.
6. Tirmidhi, Abu Isa Muhammad b. Jesus b. Sevde. (1992). es-Sunen, Istanbul.
7. Zabidi, Sayyid Muhammed Murtaza al-Husayni. (1980). Tâcu'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus, thk., Abdul'alîm et-Tahâvi, Kuwait: Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt.

<sup>49</sup> Tirmizî, “Tıb”, s.10, nr. 2049.

<sup>50</sup> Hâkim, Müstedrek, “Tıb”, nr. 7524.